

Okruh 9: UTRPENÍ (charakteristika, projevy, následky)

Pojmem „utrpení“ označujeme širokou škálu různých negativních emočních stavů, jako jsou strach, nuda, vyčerpání, bolest, žal, žízeň, hlad atd. Jednotlivé emoce se od sebe výrazně liší (člověk, který má strach se cítí jinak než člověk, který trpí hladem), přesto vedou ke shodnému výsledku - utrpení. Utrpení nemusí být chápáno jako abstraktní nevědecký pojem, ale jako komplexní negativní stav vědomí organismu a věda, zabývající se welfare zvířat, by je měla zkoumat a zjišťovat, jak se tohoto stavu vyvarovat.

Emoce jsou vlastní a podrobně známé jen organismu, který je prožívá. Je těžké stanovovat a hodnotit emoce u jiných příslušníků stejného druhu, se kterými sdílíme vyjadřovací prostředky, natož u druhů, se kterými komunikační prostředky nesdílíme, nerozumíme jim a nechápeme je (např. zkuste vyjádřit slovy, jak se cítíte, zkuste odhadnout, jak se cítí Váš blízký člověk, cizinec, nemluvně, kočka, pes, ještěrka atd.). Při hodnocení je nutné zohlednit i individualitu posuzovaného jedince, např. pokud dva lidé pojedou na horské dráze, z jejich autonomní odpovědi a projevů je velmi obtížné pochopit, kdo se bojí a kdo je příjemně vzrušený. Jako nejlepší cesta porozumění emoci se jeví, zda bude akce vedoucí k vyvolání emoce opakována či nikoli (u činitelů způsobujících pozitivní emoce lze očekávat, že ano). Pokud nejsme schopni rozeznat emoce u jiného druhu, neznamená to, že daný druh emoce neprožívá, ale je možné, že mu pouze nerozumíme.

Je otázkou, zda lze utrpení ostatních živočichů kromě člověka vědecky zkoumat a studovat. Výzkum emocí u lidí je založen na verbálním hodnocení subjektivních pocitů. Objevením, co zvířata nemají ráda nebo co považují za nepříjemné a chtějí se tomu vyvarovat, utéct od toho, můžeme pochopit, kdy zvířata negativní stavy prožívají.

V poslední době se zvyšuje zájem veřejnosti o dobré životní podmínky a pohodu zvířat, lidé se zajímají, jak je zacházeno se zvířaty ve velkochovech i malochovech, v zoologických zahradách, pokusných laboratořích, u zvířat využívaných při sportu, v kontrole nad tzv. škůdci nebo u společenských zvířat chovaných v domácnostech. Množství právních předpisů, regulací, návodů, jak se má se zvířaty zacházet stále stoupá. V rámci výzkumů zaměřených na welfare zvířat by se měly zkoumat situace přímo v chovech zvířat mimo umělé a nereálné prostředí laboratoří, jejich výsledky by měly být přímo aplikovatelné a vést ke zlepšení situace zvířat ve skutečných podmínkách jejich chovu. Vědecké poznání může napomoci celoplošné změně myšlení, která vyústí ve zlepšení welfare zvířat, např. díky vědeckým výzkumům ohledně prožívání bolesti u ryb, bylo zjištěno, že ryby bolest cítí a došlo ke změnám v chování k rybám. Samozřejmě se utrpení a bolest u zvířat řeší snáz v rozvinutých bohatých zemích oproti rozvojovým zemím sužovaným válkami, nepokoji, nedostatečnou zdravotní péčí apod.

Skrze utrpení způsobené negativními vlivy lze objektivně měřit a pochopit, na čem zvířatům záleží. Hodnocení utrpení nelze vytrhnout z kontextu hodnocení bolesti, stresu atd. U zvířat lze hodnotit teplotu, srdeční frekvenci, hladinu hormonů, krevní tlak, zaznamenávat mozkovou aktivitu spojenou s prožíváním různých emocí pomocí EEG (elektroencefalograf) nebo MRI (magnetické rezonance). V rámci posouzení emočního stavu zvířat je vhodné hodnotit i kvalitu jejich spánku, četnost her, explorativního a komfortního chování atd.

Utrpení může být způsobeno přítomností negativních vlivů (přítomnost predátora, vlhká podestýlka s vysokým obsahem močoviny působící přímo na poraněný běhák u drůbeže) nebo nedostatkem až absencí pozitivních vlivů (nepřítomnost dalších zvířat u stádových druhů, chov zvířete v holé kleci bez jakéhokoli obohacení).

Preferenční testy zjišťují, co je zvíře ochotné udělat pro získání toho, co chce, nebo vyhnout se tomu, co nechce. Je důležité zabránit prožívání negativních emocí u zvířat a zajistit prožívání pozitivních emocí. I pokud se na zvířata budeme dívat z čistě ekonomického hlediska, jejich užitkovost a výkonnost je zvyšována, pokud jsou chována v dobrých podmínkách a jsou uspokojovány nejen základní životní potřeby, ale je zajištěno prožívání pozitivních stavů.

Pokud známe pouze autonomní odpověď organismu, je velmi složité vyhodnotit, jakou emoci je vyvolána. Zvýšení tepové frekvence, nárůst hladiny adrenalinu a zvýšení teploty mohou být odpovědi na velmi odlišné emoce, zároveň změny v emočních stavech mohou být výrazné a objevovat se zcela nečekaně (např. rozeznání strachu a vzrušení, radost následovaná strachem).

Mimo zásadní verbální komunikaci mohou být všechny způsoby hodnocení emocí u lidí používány i u zvířat. Některá zvířata krom člověka ukazují své emoce skrze chování, vokalizaci, výrazy tváře a postoje těla, jiná je projevují skrze autonomní odpověď organismu a pro člověka nečitelné prvky. Prasata mohou projevovat negativní emoce kvičením, skot protáčením očí, což je empiricky zjištěné chování při prožívání nepříjemných situací u těchto zvířat. Emoce k jednomu podnětu se vyvíjí, např. nosnice upřednostňují obohacené prostředí s trávou, možností hrabat, popelit se, oproti prostředí klecí. Ovšem při prvním kontaktu nosnice pocházející z obohacené klece velkochovu s obohaceným prostředím na dvorku vypovídá její autonomní odpověď o větším stresu než při přesunu do jiné klece s neobohaceným prostředím. Je otázka, zda je stres z nového prostředí důsledkem pozitivní nebo negativní odpovědi. Po vyrovnání se s novou situací, je ale nosnice spokojenější a v menším stresu.

Všechny výsledky měření emocí (nejen) u zvířat jsou silně závislé na podmínkách kde a jak je test prováděn, jaké jsou předchozí zkušenosti a jaké další možnosti zvíře v danou chvíli má. Pokud chceme vědět, co ovlivňuje komerčně chovaná zvířata, je zapotřebí vyvinout metody preferenčního testování přímo na farmách v těchto podmínkách chovu, totéž se týká i testování preferencí volně žijících zvířat a dalších kategorií, např. delfini na pobřeží Nového Zélandu se začali vyhýbat oblastem, kam běžně plavali za potravou, pokud v těchto oblastech byly příliš často přítomny lodě s turisty za účelem pozorování velryb a dalších mořských savců. Sloni se v přirozených podmínkách snaží vyhnout chůzi do kopce, i když to znamená, že musí jít delší cestou nebo minou potravu. Pro pochopení, co zvířata ve skutečném světě chtějí a potřebují, je nutné si uvědomit, že celý svět je složen z obrovského množství různých voleb a rozhodnutí.

Hodnocení welfare a pohody zvířat podle podobnosti chovu k přirozeným podmínkám v přírodě je komplikované, např. útok predátora je v umělých podmínkách chovu nežádoucí, zatímco umožnit slepicím popelení a klovaní žádoucí je. Uspokojení toho, co zvíře chce, ale nemusí být vhodné z dlouhodobého hlediska, ať už pro jeho zdraví, kvalitu a bezpečnost živočišných produktů nebo životní prostředí (např. prasatům chutná sůl, pokud by k ní měla neomezený přístup, pravděpodobně se otráví, pokud bude mít zvíře neomezený přístup ke krmivu, může se stát obézním, z čehož vyplývají další zdravotní komplikace, pokud se budou snesená vejce na dvorku povalovat v kuřincích slepic, bude jejich biologická bezpečnost nižší oproti vejcům pocházejícím z klecových chovů atd.). Mělo by dojít k vybalancování, co zvíře chce a co je pro něj dobré, ač o tom nerozhodne samo. Zajištění welfare zvířat musí být komplexní a musí zohlednit, co je dobré pro fyzické zdraví, zabraňuje onemocnění, poranění a zároveň napomáhá dlouhověkosti, dobrému stavu atd. Musí být nalezen kompromis, je nepřijatelné umístit zvíře do neobohaceného prostředí a dodávat mu nitrožilně veškerou výživu a řízeně ovládat jeho pohyby, aby si neublížilo.

Další vědecky nezodpovězenou otázkou je, zda zvířata přemýšlí nad tím, co nemají a hledají důvody, např. v jednom experimentu byly deprimované slepice schopné použít větší sílu pro otevření dvířek, aby se dostaly k substrátu pro popelení, oproti slepicím v nedeprimované skupině.

Zdroje:

DAWKINS, M. S., 2008. The Science of Animal Suffering. *Ethology*, **114**, 937-945. DOI: 10.1111/j.1439-0310.2008.01557.x. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1439-0310.2008.01557.x>.

WITOWSKI, T. M. et I. J. H. DUNCAN, 2000. Working for a dustbath: are hens increasing pleasure rather than reducing suffering? *Applied Animal Behaviour Science*, **68**, 39-53. DOI: 10.1016/S0168-1591(00)00088-5. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0168159100000885>.